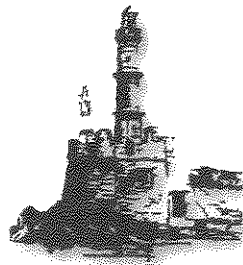
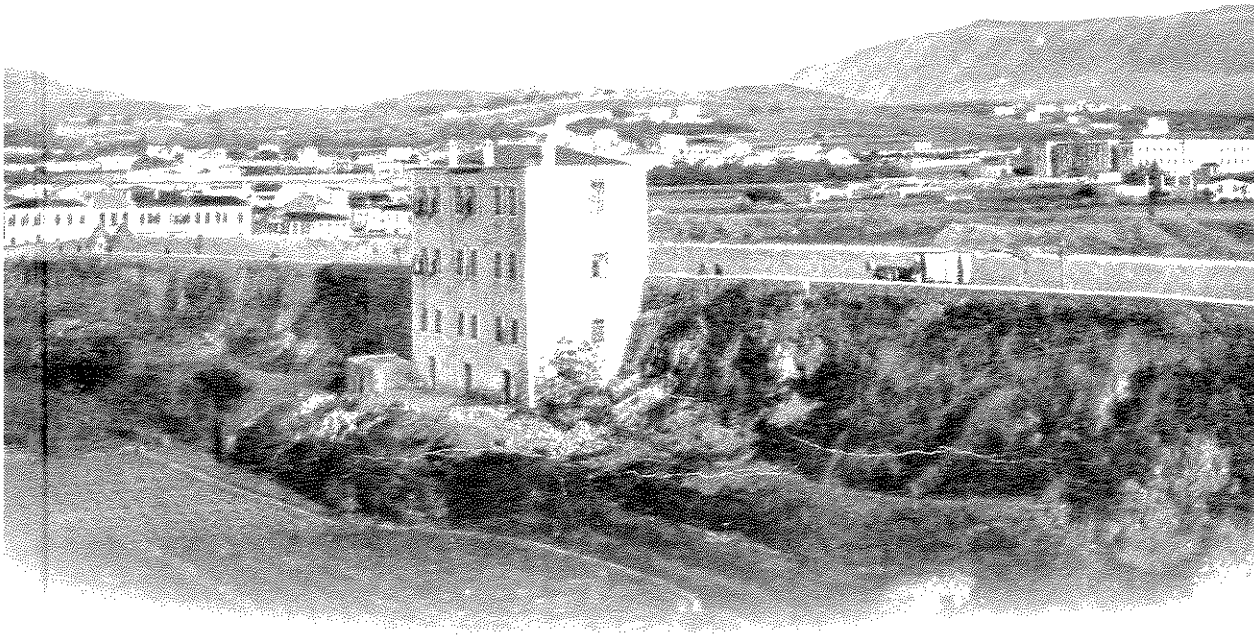

Souvenir de Crète.
Χανιά - Ὁδὸς Ἁγίουσῶν εἰς Χαλίκια.
Canée - Rue menant à Halépa.

Ἐν Χανίαις

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΤΟΜΟΣ 13^{ος}

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 3^η

ΧΑΝΙΑ 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ “ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ 2019”

ΑΛΙΠΙΖΑΚΗ ΣΤΕΛΛΑ.....11

Το συντηρητικό και το προοδευτικό στη Βουλή της Κρητικής Πολιτείας.

Η περίπτωση του σφακιανού βουλευτή Γεωργίου Δασκαλογιάννη.

ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ Α. ΣΤΑΜΑΤΗΣ.....23

Οργάνωση των διαθέσιμων λαογραφικών συλλογών των Χανίων,

σε ενιαίο φορέα Λαογραφικού Μουσείου.

ΔΑΜΙΑΝΑΚΗ ΚΑΤΕΡΙΝΑ.....37

Το σφράγισμα του ηγεμόνα: Το σπουδαίο έκθεμα του Αρχαιολογικού Μουσείου

Χανίων και μια μουσειοπαιδαγωγική πρόταση.

Δρ ΖΟΡΜΠΙΑΣ Β. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.....51

Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης (ΟΑΚ) - Πενήντα Χρόνια προσφοράς στην Κρήτη.

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ Γ. ΙΩΑΝΝΗΣ.....65

Οι φυσικομαθηματικές γνώσεις στην Κρήτη κατά την κλασική Οθωμανική περίοδο (1669- 1830).

ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ.....87

Ελληνικό σχολείο και γυμνασιακές τάξεις στην πόλη των Χανίων κατά τον 19ο

αιώνα (μετά τὸ 1830). Ιστορικές συνθήκες και πρόσωπα.

ΛΟΧΑΪΤΗΣ ΡΟΔΗΣ.....115

Μια δίκη στα μετακατοχικά Χανιά.

ΜΑΡΙΝΑΚΗ ΣΤΕΛΛΑ.....131

Η κρητική πνευματική ακμή κατά τη Βενετοκρατία, μέσα στα κοινωνικά και πολιτιστικά της πλαίσια.

ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ ΕΜΜ. ΜΑΡΚΟΣ.....	151
Η Μικρασιατική Καταστροφή και ο Νίκος Καζαντζάκης.	
ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ.....	161
Το Κίνημα του 1916 - Τα γεγονότα στα Χανιά.	
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.....	169
Ο Ερωτόκριτος στο νηπιαγωγείο.	
ΟΡΦΑΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.....	187
Ο Αιλιανός και τα ζώα της Κρήτης.	
ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΜΙΧ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.....	191
Πρόσφυγες της Μ. Ασίας στο Ρέθυμνο. Μετακινήσεις και εγκαταστάσεις αυτών κατά την περίοδο 1914-1925.	
ΣΗΜΑΝΔΗΡΑΚΗ ΖΑΧΑΡΕΝΙΑ.....	207
Ιστορικά ψήγματα για την Αιγυπτιοκρατία στην Κρήτη.	
ΦΡΑΔΕΛΛΟΣ Π. ΧΡΗΣΤΟΣ	235
Ο τεκές των Μεβλεβήδων Δερβίσηδων στα Χανιά.	
ΧΑΙΡΕΤΑΚΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.....	259
Η αρχαιολογία των βραχονησίδων. Οι νησίδες Βουδρόες στον κόλπο των Χανίων.	
Δρ ΧΑΤΖΗΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΜΑΡΙΑ.....	271
<i>Δεν είμαι λεύτερος; δεν υπογράφω!</i>	
Η σταυροαναστάσιμη προοπτική στον Αλέξη Ζορμπά.	
ΨΑΡΑΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.....	293
Το εικονογραφικό πρόγραμμα του Ναού Αγίου Γεωργίου στα Τσουρουνιανά Κισάμου.	

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Εισαγωγή. Σκοπός της εργασίας

Το 2019 έχει οριστεί από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού ως Έτος *Ερωτόκριτου* και είναι προφανές ότι αρκετές σχετικές εκδηλώσεις και δράσεις στο πλαίσιο αυτό έχουν ως αντικείμενο την προσέγγιση του ομώνυμου έργου του Βιτσέντζου Κορνάρου μέσα από ποικίλες πτυχές και οπτικές. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες θεωρούμε ότι θα μπορούσαν να είναι δράσεις στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού μας συστήματος, οι οποίες θα βοηθούσαν τους μαθητές ποικιλοτρόπως: από μια πρώτη γνωριμία με το έργο έως διαφορετικές προσεγγίσεις του. Για το σχολικό έτος 2019-2020 και με σκοπό την υποβοήθηση των εκπαιδευτικών, το Περιφερειακό Κέντρο Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού Κρήτης έχει εκδώσει οδηγό που περιλαμβάνει προτάσεις για τη διδακτική και εκπαιδευτική αξιοποίηση του *Ερωτόκριτου* και σχετικό υποστηρικτικό υλικό για όλες τις βαθμίδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, από το νηπιαγωγείο ως το λύκειο (Βρετουδάκη, 2019). Βασικό κοινό χαρακτηριστικό στις προσεγγίσεις όλων των βαθμίδων θα πρέπει να είναι ο σεβασμός του έργου ως προς το νόημα, τα πρόσωπα και τη βασική πλοκή του, η ανάδειξη της καλλιτεχνικής αξίας, της πολιτισμικής σημασίας και επίδρασής του.

Όσο και αν δημιουργεί έκπληξη και απορία για το πώς ένα λογοτεχνικό έργο όπως το συγκεκριμένο μπορεί να προσεγγιστεί από μαθητές νηπιαγωγείου, θεωρούμε ότι ο *Ερωτόκριτος* είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο επεξεργασίας στην πρώτη βαθμίδα της εκπαίδευσής μας, το νηπιαγωγείο. Είναι χαρακτηριστικό ότι και σε προηγούμενα σχολικά έτη έχουν ήδη σημειωθεί αξιόλογες προσπάθειες προσέγγισης του έργου από νήπια, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς στο διαδίκτυο, αλλά είναι ελάχιστη η βιβλιογραφία που αφορά στη διδακτική προσέγγιση του *Ερωτόκριτου* στο νηπιαγωγείο (Θανοπούλου & Νάσιου, 2014). Θα πρέπει να κατανοήσει κανείς από την αρχή ότι η προσέγγιση του συγκεκριμένου έργου, όπως και κάθε γνωστικού αντικείμενου, από παιδιά διαφορετικής ηλικίας γίνεται με διαφορετικούς τρόπους και με διαφορετικούς σκοπούς. Στην παρούσα εργασία θα αναφερθούμε σε συγκεκριμένες δραστηριότητες που μπορούν να διεξαχθούν στο νηπιαγωγείο με επίκεντρο τον *Ερωτόκριτο*, θα εντοπίσουμε τη σύνδεσή τους με τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος του νηπιαγωγείου και θα διατυπώσουμε μεθοδολογικές προτάσεις διδασκαλίας. Επιδίωξη της εργασίας αυτής είναι να παρωθήσει και να υποστηρίξει από την πλευρά της Διδακτικής Μεθοδολογίας τις νηπιαγωγούς να εντάξουν τον *Ερωτόκριτο* ως θέμα διδασκαλίας στο πλαίσιο του σχολικού έτους.

Ο Ερωτόκριτος του Βιτσέντζου Κορνάρου

Ο *Ερωτόκριτος* είναι ένα έμμετρο ερωτικό μυθιστόρημα γραμμένο από τον Βιτσέντζο Κορνάρο στην Κρήτη, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα (Αλεξίου, 1985). Αποτελεί ένα από τα κυριότερα έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και το αποκορύφωμα της κρητικής λογοτεχνίας. Υπόθεσή του αποτελεί ο έρωτας δύο νέων, του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας, ο οποίος περνά μέσα από πολλές δοκιμασίες μέχρι την τελική του επικράτηση. Η υπόθεση διαδραματίζεται στην Αθήνα σε μια εποχή που δεν αποδίδει ιστορικά μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Και αυτό διότι ο Β. Κορνάρος στο έργο του, ενώ τοποθετεί τη δράση στην αρχαία Αθήνα, αναφέρεται στο Βυζάντιο, στους Βλάχους, στη λατινική Δύση (Φραγκιά) και περιγράφει μεσαιωνικές κονταρομαχίες. Έτσι, ο Κορνάρος με στοιχεία επιλεγμένα από διάφορες ιστορικές περιόδους διαμορφώνει έναν ιδανικό ποιητικό κόσμο, *συστηματικά υπερχρονικό, τοποθετημένο στην ελληνική Ανατολή* (Αλεξίου, 1985: κβ').

Ο *Ερωτόκριτος* αποτελείται από 10.054 δεκαπεντασύλλαβους ομοιοκατάληκτους στίχους και χωρίζεται σε πέντε μέρη. Στο Α' Μέρος, στην Αθήνα ο νεαρός Ερωτόκριτος, γιος συμβούλου του βασιλιά Ηράκλη, ερωτεύεται την Αρετούσα, μοναχοκόρη του Ηράκλη και γνωρίζοντας την κοινωνική απόσταση που τους χωρίζει της κάνει καντάδες τα βράδια κάτω από το μπαλκόνι της, χωρίς να της αποκαλύπτεται. Η Αρετούσα θέλγεται με τα τραγούδια του, αλλά αγνοεί τον δημιουργό τους. Όταν μια μέρα επισκέπτεται τον άρρωστο πατέρα του Ερωτόκριτου, ανακαλύπτει τα χειρόγραφα με τα τραγούδια και μια ζωγραφιά της και του στέλνει τέσσερα μήλα ως ένδειξη ανταπόκρισης στον έρωτά του. Μάταια ο φίλος του Ερωτόκριτου Πολύδωρος και η παραμάνα της Αρετούσας Φροσύνη συμβουλεύουν τους δύο νέους, επισημαίνοντάς τους τις αρνητικές συνέπειες, να μην ενδώσουν στον έρωτά τους. Στο Β' Μέρος, ο Ηράκλης για χάρη της Αρετούσας οργανώνει αγώνες κονταρομαχίας, στους οποίους λαμβάνουν μέρος αρχοντόπουλα από διάφορες ελληνικές περιοχές, αλλά και ο Ερωτόκριτος, ο οποίος νικά και η Αρετούσα του απονέμει το έπαθλο. Στο Γ' Μέρος, μετά από κρυφές συναντήσεις των δύο ερωτευμένων, ο Ερωτόκριτος πείθει τον πατέρα του να ζητήσει την Αρετούσα από τον Ηράκλη. Ο βασιλιάς οργίζεται και εξορίζει τον Ερωτόκριτο από την Αθήνα. Πριν αυτός φύγει, η Αρετούσα του χαρίζει το δαχτυλίδι της και οι δύο ερωτευμένοι ορκίζονται παντοτινή πίστη ο ένας προς τον άλλον. Στο Δ' Μέρος, ο Ηράκλης δρομολογεί τον γάμο της Αρετούσας με το βασιλόπουλο του Βυζαντίου, εκείνη αρνείται και ο βασιλιάς για τιμωρία τη φυλακίζει. Τρία χρόνια μετά οι Βλάχοι εισβάλλουν στην χώρα και πολιορκούν την Αθήνα με μεγάλες πιθανότητες να την καταλάβουν. Ο Ερωτόκριτος μαθαίνοντας τα νέα επιστρέφει μεταμφιεσμένος, ρίχνεται στη μάχη, βοηθάει τον Ηράκλη και σε μια αποφασιστική μονομαχία που κρίνει τον πόλεμο νικά, με αποτέλεσμα οι Βλάχοι να αποχωριστούν και να σωθεί η Αθήνα. Στο Ε' Μέρος, ο Ηράκλης προσφέρει πλούτη και εξουσία στον Ερωτόκριτο ως δώρο για τη σωτηρία της

Θεόφιλος, Ο Ερωτόκριτος και η Αρετούσα.

Πηγή: <https://dromospoihs.home.blog/2019/03/28/%CE%BF-%CE%B5%CF%81%CF%89%CF%84%CF%8C%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B6%CF%89%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AE/>

χώρας από τους εχθρούς, αλλά εκείνος απορρίπτοντας κάθε άλλη ανταμοιβή ζητάει την Αρετούσα για γυναίκα του. Την επισκέπτεται στη φυλακή, δοκιμάζει την πίστη της, αποκαλύπτει την ταυτότητά του και παντρεύονται με την ευχή του Ηράκλη.

Εισαγωγή του *Ερωτόκριτου* στο νηπιαγωγείο

Βασικοί στόχοι της εισαγωγής του *Ερωτόκριτου* ως θέματος διδασκαλίας στο νηπιαγωγείο είναι τα παιδιά: α) να έλθουν σε μια πρώτη επαφή με το σημαντικό αυτό λογοτεχνικό έργο, β) να επεξεργαστούν πολιτισμικά στοιχεία που υπάρχουν στο έργο, γ) να εμπλουτίσουν τους δικούς τους εκφραστικούς κώδικες παίρνοντας εμπνεύσεις από το έργο, δ) να αναπτύξουν αξίες, ε) να βιώσουν συναισθήματα, στ) να διαμορφώσουν τρόπους συμπεριφοράς, ζ) να αποκτήσουν γνώσεις η) να ασκήσουν δεξιότητες.

Η εισαγωγή ενός λογοτεχνικού έργου στο νηπιαγωγείο μπορεί να γίνεται είτε με πρωτοβουλία των παιδιών (π.χ. κάποια παιδιά φέρνουν συγκεκριμένο βιβλίο στο νηπιαγωγείο ή επιλέγουν κάποιο από τη γωνιά της βιβλιοθήκης του νηπιαγωγείου και ζητούν από τη νηπιαγωγό να τους το διαβάσει ή ζητούν να τους διαβάσει ένα παραμύθι ή να πουν ένα τραγούδι σχετικό με το θέμα το οποίο επεξεργάζονται στο νηπιαγωγείο εκείνες τις ημέρες (αναδυόμενη δραστηριότητα) είτε, το πλέον σύνηθες, με πρωτοβουλία της νηπιαγωγού, η οποία επιλέγει λογοτεχνικά έργα με ποικίλα κριτήρια, όπως η σύνδεση με το θέμα διδασκαλίας, με την επικαιρότητα, με γεγονότα της σχολικής ζωής, με ζητήματα που απασχολούν τα παιδιά (π.χ. απώλεια αγαπημένου προσώπου), με τη σημαντικότητα του μηνύματος του έργου, την αναγνωστική απόλαυση των παιδιών. Εννοείται ότι το κείμενο του *Ερωτόκριτου* που θα χρησιμοποιήσει η νηπιαγωγός δεν είναι το πρωτότυπο (αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποσπασματικά σε κάποιες άλλες δραστηριότητες), αλλά μια από τις διασκευές του στη νεοελληνική γλώσσα για παιδιά, οι οποίες κυκλοφορούν στο εμπόριο ή στο διαδίκτυο (Βλ. ενδεικτικά: Κορνάρου, 2000· Σωτηροπούλου, 2017). ή να επιχειρήσει μία προσεγμένη δική της όσον αφορά στα επεισόδια του έργου. Καλό είναι να χρησιμοποιούνται έμμετρες διασκευές, ώστε να μην απομακρυνόμαστε από το λογοτεχνικό είδος του έργου. Ως αφόρμηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί το ίδιο το βιβλίο, το οποίο μπορεί να τοποθετηθεί κατά τις ελεύθερες δραστηριότητες στα τραπέζια των παιδιών, ή ηχητικό απόσπασμα από τις πολλές μουσικές εκτελέσεις του *Ερωτόκριτου* στο διαδίκτυο ή η προβολή εικαστικών έργων εμπνευσμένων από το έργο.

Βασική είναι η ανάγνωση του προσαρμοσμένου *Ερωτόκριτου* από τη νηπιαγωγό στα παιδιά και η συζήτηση επεξεργασίας του σε ζητήματα κατανόησης (ποιός; τί; πού; πώς;), ερμηνείας (γιατί;) κριτικής προσέγγισης (Τί νομίζετε για...; Πώς σας φαίνεται...;), συναισθηματικής επεξεργασίας (Πώς νιώσατε για...;), ενσυναίσθησης (Πώς θα νιώθατε αν ήσαστε στη θέση

του...), φαντασίας (*Τι θα κάνατε αν;*). Μέσα από αυτή τη συζήτηση θα πρέπει να δοθούν στα παιδιά οι κατάλληλες πληροφορίες, ώστε να γίνει κατανοητό το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο του έργου. Ενδεχομένως να είναι περισσότερο αποδοτικό να μην αναγνωστεί ολόκληρο το διασκευασμένο κείμενο μια φορά, αλλά να διαιρεθεί σε μέρη και κάθε μέρος να αναγιγνώσκεται επόμενη ημέρα. Έτσι, και το ενδιαφέρον των παιδιών για την εξέλιξη της ιστορίας θα διατηρείται έντονο και θα γίνεται καλύτερη επεξεργασία των επιμέρους στοιχείων του έργου (καλλιτεχνικών, γλωσσικών, κοινωνικών, πολιτικών, ιστορικών κ.ά.) που υπάρχουν σε κάθε μέρος του. Μία μικρή εισαγωγή από τη νηπιαγωγό για το τί αφορά το έργο και ο σχετικός προβληματισμός για την τροπή των γεγονότων, για τις δράσεις των βασικών προσώπων και για το τέλος του, ανακεφαλαιώσεις κάθε φορά αυτών που έχουν ήδη διαβάσει και επεξεργαστεί και διατύπωση προβληματισμών για τη συνέχεια είναι διδακτικές πρακτικές που βοηθούν τα παιδιά να παραμένουν με ενδιαφέρον στο πλαίσιο του έργου.

Δραστηριότητες Γλώσσας

Ως λογοτεχνικό έργο που είναι ο *Ερωτόκριτος* είναι αναμενόμενο να αξιοποιηθούν από τη νηπιαγωγό ποικίλα γλωσσικά στοιχεία του ποιήματος που έχουν σχέση με το λογοτεχνικό αυτό είδος, το λεξιλόγιο, κ.ά.

Η επισήμανση του λογοτεχνικού είδους (ποίημα) μπορεί να γίνει αν η νηπιαγωγός διαβάσει ορισμένους στίχους του διασκευασμένου *Ερωτόκριτου* ζητώντας από τα παιδιά να επισημάνουν τη διαφορά τους από το πεζό κείμενο (ομοιοκαταληξία). Θα μπορούσαν τα παιδιά να διασκευάσουν ένα απόσπασμα του ποιητικού *Ερωτόκριτου* σε πεζό κείμενο με υπαγόρευση του στη νηπιαγωγό. Θα μπορούσαν, επίσης, να ενεργήσουν και αντίστροφα: να προσπαθήσουν να εκφραστούν με έμμετρο λόγο, όπως μπορούν, περιγράφοντας μια σκηνή της καθημερινής σχολικής ή οικογενειακής τους ζωής (Βρετουδάκη, 2019). Στην τελευταία αυτή δραστηριότητα θα τους βοηθούσε η γλωσσική επεξεργασία και χρήση μικρών γλωσσικών κειμένων (παροιμιών, μαντινάδων) που χρησιμοποιούν τον έμμετρο λόγο. Έτσι, όχι μόνο έρχονται σε επαφή με διαφορετικά κειμενικά είδη, αλλά καλούνται και να μετατρέψουν το ένα στο άλλο.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα θα είναι και μια δραστηριότητα κατά την οποία τα παιδιά θα συγκρίνουν τους στίχους από το διασκευασμένο στη Νεοελληνική κείμενο του *Ερωτόκριτου* με τους αντίστοιχους του πρωτοτύπου. Τα παιδιά καλούνται να κατανοήσουν το νόημα των πρωτότυπων στίχων, να εντοπίσουν τις αλλαγές και διαφορές μεταξύ του κρητικού ιδιώματος και της νεοελληνικής γλώσσας συγκρίνοντας λέξεις του πρωτοτύπου και της διασκευής που αναφέρονται στο ίδιο σημεινόμενο. Η δραστηριότητα αυτή ίσως είναι πιο εύκολη για νηπιαγωγεία της Κρήτης, στην οποία η παράδοση της μαντινάδας και του κρητικού ιδιώματος είναι ισχυρή. Η δημιουργία λεξικού

του *Ερωτόκριτου* (Βρετουδάκη, 2019) με καρτέλες όπου θα αναγράφεται η λέξη όπως υπάρχει στο πρωτότυπο, θα απεικονίζεται το σημασιόμενο και θα ακολουθεί η αντίστοιχη λέξη της Νεοελληνικής (π.χ. αρμάρι= ντουλάπι, φαρί= άλογο) είναι ένα ευχάριστο παιχνίδι που δείχνει την εξέλιξη της γλώσσας και τον πλούτο των γεωγραφικών ιδιωμάτων της (Τζακώστα, 2014).

Η νηπιαγωγός μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να απομνημονεύσουν ως ποίημα μικρές ομάδες στίχων του *Ερωτόκριτου* με τον ίδιο τρόπο και χρήση που ακολουθούν και στην εκμάθηση ποιημάτων και να επισημάνει ότι τόσο πολύ άρεσε το έργο αυτό στους ανθρώπους παλαιότερων εποχών (στον παππού του παππού μας) που μάθαιναν μεγάλα αποσπάσματα από αυτό.

Γλωσσικά παιχνίδια με εύρεση φωνημάτων ή γραμμάτων στα ονόματα των προσώπων του έργου μπορούν να βοηθήσουν την επίτευξη στόχων του αναλυτικού προγράμματος του νηπιαγωγείου σχετικών με τη γλωσσική εκπαίδευση των παιδιών (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι., 2003· ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. – Π.Ι., 2011· Τάφα, 2011).

Η διαμόρφωση ακροστιχίδας ή σταυρόλεξου με στοιχεία του *Ερωτόκριτου*, ειδικά αν αποτελέσουν κάποια από τις τελευταίες δραστηριότητες επεξεργασίας του θέματος, όχι μόνο εξυπηρετεί γλωσσικούς στόχους, αλλά μπορεί να λειτουργήσει και ως επανάληψη-ανακεφαλαίωση των βασικών πτυχών της επεξεργασίας του. Σε αυτό το σημείο σημαντικό ρόλο παίζουν οι σωστά επιλεγμένες και διατυπωμένες ερωτήσεις της ακροστιχίδας ή του σταυρόλεξου.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες είναι οι ευκαιρίες που μπορούν να έχουν τα παιδιά για να δημιουργήσουν-προτείνουν δικές τους ιδέες και προτάσεις όχι μόνο για το τέλος του έργου αλλά και για επιμέρους δράσεις των προσώπων, παίρνοντας έτσι τη θέση του ποιητή.

Η αναδιήγηση του *Ερωτόκριτου* από τα παιδιά στην ολομέλεια της τάξης με υπαγόρευση του αναδιηγούμενου κειμένου στη νηπιαγωγό συντελεί αφενός στην καλύτερη κατανόηση του έργου και σε συνδυασμό με τις σχετικές ζωγραφιές των παιδιών μπορεί να αποτελέσει το κείμενο του δικού τους πολυτροπικού (Χοντολίδου, 1999) βιβλίου για τον *Ερωτόκριτο*.

Τα παιδιά μπορούν να αναπαράξουν ελεύθερα διαλόγους (Βρετουδάκη 2019) μεταξύ των προσώπων του έργου, να μιλήσουν όπως ο Ηράκλης απότομα και προσβλητικά, όπως ο Πεζόστρατος δειλά, όπως οι ερωτευμένοι χαμηλόφωνα, όπως οι φίλοι Ερωτόκριτος και Πολύδωρος εμπιστευτικά, όπως οι αντίπαλοι στους αγώνες και στη μάχη με αυτοπεποίθηση και υπερηφάνεια, προσεγγίζοντας έτσι πραγματολογικές διαστάσεις της γλώσσας. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά προετοιμάζονται και για ενδεχόμενη θεατρική απόδοση επεισοδίων του έργου.

Η αναφορά στον ποιητή Β. Κορνάρο είναι σημαντικό στοιχείο που δεν πρέπει να παραλειφθεί. Η αναφορά στον τόπο καταγωγής και διαβίωσής του εξηγεί τη χρήση του κρητικού ιδιώματος σε ένα έργο που διαδραματίζεται εκτός Κρήτης και τα πρόσωπά του, εκτός ενός, δεν είναι Κρητικοί. Έτσι τα

παιδιά αντιλαμβάνονται την ελευθερία του κάθε δημιουργού να εμπνέεται όχι μόνο από το άμεσο, στενό τοπικά και χρονικά περιβάλλον όπου ζει, αλλά και από το απώτερο και ευρύτερο τοπικά και χρονικά περιβάλλον που τον ενδιαφέρει, τον ελκύει και τον εμπνέει.

Η διακειμενική προσέγγιση (Δενδρινού, 2012) στοιχείων του έργου (π.χ. καντάδα, διάλογος ερωτευμένων, απόρριψη του Ερωτόκριτου από τον Ηράκλη κ.ά.) με ανάλογα στοιχεία που υπάρχουν σε άλλα κείμενα (π.χ. καντάδες, διάλογος Ρωμαίου και Ιουλιέτας κ.ά. δημοτικά τραγούδια, μαντινάδες), τα οποία εμβόλιμα εισάγει στη διδασκαλία η νηπιαγωγός, οδηγούν τα παιδιά μέσα από τη σχετική επεξεργασία να κατανοήσουν ότι ορισμένα θέματα, όπως ο έρωτας, απασχολούν πολλούς δημιουργούς σε όλες τις χρονικές περιόδους και σε όλο τον κόσμο.

Δραστηριότητες από τις Κοινωνικές Σπουδές

Το περιεχόμενο του *Ερωτόκριτου* προσφέρει αρκετές δυνατότητες για να προσεγγιστούν θέματα που εντάσσονται στις κοινωνικές σπουδές στο νηπιαγωγείο.

Το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο διαδραματίζεται η υπόθεση, αν και είναι φανταστικό ως προς τη σύνθεσή του (Αλεξίου, 1985), αφού ο ποιητής έχει συνθέσει στοιχεία διαφορετικών ιστορικών περιόδων διαμορφώνοντάς το, δίνει τη δυνατότητα συζήτησης για τον τρόπο εξουσίας και διοίκησης, για τη διεξαγωγή πολέμων, για τις κοινωνικές πρακτικές της εποχής.

Έτσι, μπορεί να συζητηθεί ο τρόπος με τον οποίο ο βασιλιάς ασκούσε την εξουσία του εντελώς απολυταρχικά, μη αποδεχόμενος καμία διαφορετική από τη δική του γνώμη, έχοντας δικαίωμα ζωής και θανάτου επί των υπηκόων του και ταυτίζοντας τις προσωπικές υποθέσεις με τη διοίκηση του κράτους (ο βασιλιάς Ηράκλης εξορίζει τον Ερωτόκριτο -κρατικό μέτρο- όχι για κάποιο πολιτικό, κοινωνικό ή νομικό παράπτωμά του κατά της χώρας και της κοινωνίας, αλλά επειδή αγάπησε την κόρη του). Η σύγκριση με τον δημοκρατικό τρόπο διακυβέρνησης και με τη συμμετοχή του λαού σε αποφάσεις για σημαντικά θέματα, αλλά και για την επιλογή του επικεφαλής, είναι βασικό στοιχείο που πρέπει να επισημανθεί. Η αναφορά των αντίστοιχων ανθρώπινων δικαιωμάτων για συμμετοχή στα κοινά για προστασία από την αυθαιρεσία της πολιτικής εξουσίας (κατ' οίκον περιορισμός-φυλάκιση της Αρετούσας, εξορία του Ερωτόκριτου) δείχνει το διαφορετικό πνεύμα των δημοκρατικών κοινωνιών (Ο.Η.Ε., 1948) και δημιουργεί συνδέσεις με άλλα θέματα που συζητούνται στο νηπιαγωγείο (εκλογές, Πολυτεχνείο) (Οικονομίδης, 2011).

Η συζήτηση για τις αιτίες των πολεμικών συγκρούσεων της εποχής του *Ερωτόκριτου* θα αναδείξει αρκετά κοινά στοιχεία με τη σύγχρονη εποχή, ενώ η σύγκριση για τα μέσα και τους τρόπους διεξαγωγής του πολέμου (όπλα, μονομαχίες, μάχες σώμα με σώμα) δείχνει τη βαρβαρότητα του πολέμου κάθε

εποχής και την αρνητική, τελικά, πρόοδο στην εφεύρεση και χρήση νέων πολεμικών μέσων.

Οι κοινωνικές πρακτικές της εποχής του *Ερωτόκριτου*, όπως η απόλυτη υποταγή των θυγατέρων στην οικογένεια και κυρίως στη βούληση του πατέρα, υποταγή που έφτανε στην επιλογή και απόφαση για τον μελλοντικό σύζυγο της κόρης που γινόταν χωρίς καμία δική της συμμετοχή στη διαδικασία αυτή, αλλά με βάση κριτήρια κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και όχι συναισθηματικά. Η αναφορά στο ανθρώπινο δικαίωμα ελευθερίας στην επιλογή συζύγου και σύναψης γάμου μόνο με τη συναίνεση των μελλονύμφων (Ο.Η.Ε., 1948, Άρθρο 16) δίνει τη δυνατότητα σύνδεσης με το θέμα της οικογένειας, του γάμου και του έρωτα. Συνακόλουθα, η κοινωνική πρακτική του προξενιού που διεξαγόταν κυρίως μεταξύ των γονέων των μελλονύμφων (προξενιό για γάμο της Αρετούσας με το αρχοντόπουλο του Βυζαντίου) πάλι με τα κριτήρια που προαναφέρθηκαν διατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό μέχρι τη σύγχρονη Ελλάδα. Η αναζήτηση στο διαδίκτυο σκηνών από ταινίες του ελληνικού κινηματογράφου που απεικονίζουν με κωμικό έως δραματικό τρόπο τέτοιες περιπτώσεις, μπορεί να οπτικοποιήσει τις σχετικές πληροφορίες προς τα παιδιά, εστιάζοντας στην παραβίαση της θέλησης των μελλονύμφων και να δημιουργήσει μια εναλλακτική χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στο σχολείο. Η αφήγηση από τη νηπιαγωγό ή η προσεκτικά προετοιμασμένη αφήγηση από παππούδες-γιαγιάδες ή γονείς των παιδιών του τρόπου με τον οποίον επέλεξαν τον/τη σύζυγό τους θα έδινε μεγαλύτερη αμεσότητα στο ζήτημα αυτό.

Ο *Ερωτόκριτος* είναι κατεξοχήν έργο πλούσιο σε αναφορά και περιγραφή συναισθημάτων, οπότε δίδεται η δυνατότητα στα παιδιά να τα εντοπίσουν να τα συζητήσουν και να τα επεξεργαστούν.

Το κύριο συναίσθημα είναι αυτό της ερωτικής αγάπης που υπερβαίνει τον χρόνο και το τόπο, τα εμπόδια, τον κατ' οίκον περιορισμό αλλά και την εξορία. Σημάδι της αγάπης αυτής αποτελεί το δαχτυλίδι που δωρίζει η Αρετούσα στον Ερωτόκριτο, στοιχείο που συνδυάζεται με τη βέρα των αρραβώνων και που τηρείται έως σήμερα.

Το συναίσθημα της φιλίας είναι επίσης έντονο στο έργο, όπως φαίνεται από τη στάση του Πολύδωρου, έμπιστου φίλου του Ερωτόκριτου και σύντροφό του στις καντάδες, αλλά και στην ένοπλη αντιπαράθεση με τους ανθρώπους του Ηράκλη στο Α' Μέρος του έργου. Ο Πολύδωρος στεναχωριέται ειλικρινά για τις επιλογές του Ερωτόκριτου και για τις συνέπειες που έχουν αυτές στον φίλο του, τον συμβουλεύει (αποτελώντας τη φωνή της λογικής), αλλά πάντα τον υποστηρίζει και τον συνδράμει τοποθετώντας τη φιλία πάνω από όλα. Αντίστοιχος θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ο ρόλος της Φροσύνης, της παραμάνας της Αρετούσας, η οποία, καθώς είναι μεγαλύτερη σε ηλικία, τη συμβουλεύει επίσης με λογικά επιχειρήματα για τις συνέπειες του έρωτα την Αρετούσα, χωρίς να την προδίδει στον Ηράκλη.

Το συναίσθημα της τιμής και της ευθύνης που οδηγεί τον Ερωτόκριτο

και τον Άριστο στην τελική μονομαχία από την οποία θα εξαρτηθεί το τέλος του πολέμου (Δ' Μέρος), δείχνει το θάρρος για την ανάληψη μιας μεγάλης ευθύνης και τη θυσία της ζωής προκειμένου να σωθούν άλλες περισσότερες. Πρόκειται για ένα ηρωικό πρότυπο που δείχνει την ευθύνη που αναλαμβάνει ο ήρωας και αυτή είναι που τον διαφοροποιεί από τους άλλους.

Ο θρήνος του Βλαντίστρατου, όταν κρατάει το νεκρό κορμί του ανιψιού του, αντανακλά το επίσης ισχυρό συναίσθημα της απώλειας αγαπημένου προσώπου (Δ' Μέρος, στ. 1890-2016). Η νηπιαγωγός μπορεί να επιλέξει από τους στίχους αυτούς σε μικρά αποσπάσματα κάποιους που θα δίνουν ολοκληρωμένο νόημα, ώστε να συζητήσει με τα παιδιά για τη λύπη του θανάτου. Θα μπορούσε επίσης να ζητήσει από τα παιδιά να συγκρίνουν τα συναισθήματα της λύπης που νιώθουν για διαφορετικούς λόγους ο Ερωτόκριτος και η Αρετούσα και ο Βλαντίστρατος.

Από τον εντοπισμό συναισθημάτων που κυριαρχούν στο έργο, τα παιδιά συζητούν τότε, πώς, γιατί, πόσο έντονα έχουν νιώσει τα ίδια ή παρόμοια συναισθήματα πώς τα χαρακτηρίζουν, ποια θεωρούν επιθυμητά, με αποτέλεσμα να προσεγγίζουν στόχους της προσωπικής τους ανάπτυξης από το αναλυτικό πρόγραμμα (ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. – Π.Ι, 2011).

Η έννοια της χρονικής ακολουθίας μπορεί να αναπτυχθεί καλώντας τα παιδιά να δημιουργήσουν την ιστοριογραμμή του *Ερωτόκριτου* και να τοποθετήσουν σε αυτήν με τη σειρά που διεξήχθησαν τα επεισόδια του έργου τα οποία έχουν επεξεργαστεί. Η κατασκευή της ιστοριογραμμής μπορεί να βοηθήσει στη μερική ή ολική αναδιήγηση του έργου από τα παιδιά και να χρησιμοποιείται ως εποπτικό υλικό υπενθύμισης της ιστορίας του έργου.

Στο αντικείμενο της γνώσης γεωγραφικών στοιχείων απαραίτητος είναι ο γεωγραφικός χάρτης στον οποίο θα επισημανθούν οι βασικοί τόποι που έχουν σχέση με το έργο: η Σητεία, πατρίδα του ποιητή, η Αθήνα, χώρος όπου διαδραματίζεται το έργο, το Βυζάντιο, από όπου έρχεται το προξενικό για την Αρετούσα, και ενδεχομένως οι τόποι καταγωγής των συμμετεχόντων στην κονταρομαχία, εφόσον αναφερθεί το επεισόδιο αυτό.

Η συζήτηση για τον τρόπο ενδυμασίας των ανθρώπων της εποχής του *Ερωτόκριτου* υποβοηθείται από ποικίλο εποπτικό υλικό και ιδιαίτερα από τους πίνακες ζωγράφων που έχουν εμπνευστεί από το έργο αυτό.

Η επισήμανση των διαφορετικών κατοικιών των ανθρώπων της εποχής (προστατευμένο κάστρο για τον βασιλιά, απλούστερα οικήματα για τους υπηκόους του) θα βοηθήσει τα παιδιά να αντιληφθούν καλύτερα τις κοινωνικές ανισότητες της εποχής, θύμα των οποίων είναι και η αγάπη των δύο νέων.

Η αναπαράσταση της εποχής του *Ερωτόκριτου* μπορεί να λάβει χώρα μέσα στην τάξη όσον καιρό ασχολείται με την επεξεργασία του έργου: τα παιδιά ντύνονται με τα πρότυπα της εποχής, χρησιμοποιώντας φόδρες, χαρτί γκοφρέ και άλλο υλικό από τη γωνιά της μεταμφίεσης προσπαθώντας να αναπλάσουν την ατμόσφαιρα της εποχής. Προφανώς, για να βρίσκονται

κοντά στο πνεύμα της εποχής του *Ερωτόκριτου* θα πρέπει να προσαρμόσουν αναλόγως και τα φαγητά τους (πρόγευμα και γεύμα) με εκείνα της εποχής του έργου, μετά από σχετική συνεννόηση με τους γονείς.

Δραστηριότητες Μουσικής

Είναι γνωστό ότι ο *Ερωτόκριτος* έχει αποδοθεί μουσικά και διατίθενται ποικίλες εκτελέσεις στο διαδίκτυο, προσφέροντας στη νηπιαγωγό τη δυνατότητα όχι μόνο επιλογής μία από αυτές, αλλά, αντιθέτως, την επιλογή και την ακρόαση με τα παιδιά διαφορετικών εκτελέσεων, ώστε να επιχειρηθεί μια κριτική αισθητική και καλλιτεχνική προσέγγισή τους (*Ποια μουσικά όργανα ακούγονται; Ποιο τραγούδι σας κάνει να λυπάστε περισσότερο; Ποιου τραγουδιστή η φωνή σας αρέσει περισσότερο; Κλείστε τα μάτια σας και ακούστε τη μουσική/το τραγούδι. Τι φαντάζεστε; Ποιες εικόνες έρχονται στο μυαλό σας;*). Καλό είναι η νηπιαγωγός να αξιοποιήσει περισσότερο εκτέλεση που περιλαμβάνει αποσπάσματα του έργου, τα οποία είναι εύκολα στην κατανόηση, δεν έχουν πολλούς διαλεκτικούς τύπους και, κυρίως, τα έχει επεξεργαστεί με τα παιδιά ως ποιητικό λόγο (Π.χ.: Η εκτέλεση του Γ. Χαρούλη https://www.youtube.com/watch?v=s2dqEmYs_30 περιλαμβάνει τους πολύ κατανοητούς και κατάλληλους για επεξεργασία στίχους: Α' Μέρος στ. 391-394, Γ' Μέρος στ. 1355-1400. Η εκτέλεση του Ν. Ξυλούρη <https://www.youtube.com/watch?v=UwDomxhoFgU> περιλαμβάνει τους στίχους: Γ' Μέρος στ. 1355-1400). Εννοείται ότι διαφορετικές εκτελέσεις (από παραδοσιακές έως περισσότερο σύγχρονες) του έργου μπορούν να ακούγονται κατά τις ελεύθερες δραστηριότητες και κατά τις εικαστικές δραστηριότητες των παιδιών, διαμορφώνοντας μία ευχάριστη ατμόσφαιρα εργασίας πλούσια σε ποιοτικά μουσικά ερεθίσματα, διατηρώντας το ενδιαφέρον και τη μέθεξη των παιδιών στο έργο.

Η εκμάθηση ως τραγουδιού κάποιων στίχων από το έργο (οι περισσότερο γνωστοί είναι οι Γ' Μέρος στ. 1355-1370) με την κατάλληλη διδακτική μεθόδευση, ανάλυση και επεξεργασία από τη νηπιαγωγό με χρήση εικόνων ή εικονόγραφου κειμένου σε χαρτόνι, ώστε να υποβοηθούνται τα παιδιά, είναι μια εύλογη δραστηριότητα. Η εκμάθηση μπορεί να γίνεται και σταδιακά κατά αποσπάσματα που θα έχουν πλήρες νόημα και ανάλογα με τις ικανότητες και τη προηγούμενη ανάλογη μουσική εμπειρία της σχολικής ομάδας. Η εισαγωγή μουσικών οργάνων (ντέφι, μαράκα) εμπλουτίζει την εκτέλεση του τραγουδιού από τα παιδιά, αρκεί να γίνει μεθοδευμένα με τον εντοπισμό του ρυθμού, τον οποίον πρέπει να δίδουν τα μουσικά όργανα και την άσκηση των παιδιών από τη νηπιαγωγό σε αυτή την οργανική συνοδεία (ΥΠΕΠΘ, 2003).

Τα παιδιά μπορούν να συνθέσουν τις δικές τους καντάδες με αφετηρία το τραγούδι του *Ερωτόκριτου* προς την Αρετούσα, αλλά και αφού ακούσουν άλλες σχετικές καντάδες αγάπης (μουσικό παραδοσιακό είδος), διαμορφώνοντας έτσι από κοινού δικό τους κείμενο, το οποίο υπαγορεύουν στη νηπιαγωγό και

ακολουθώντας μπορούν να το προσαρμόσουν σε μουσική της επιλογής τους ή να *συνθέσουν* με τα μουσικά όργανα του νηπιαγωγείου τη δική τους μουσική υπόκρουση για την καντάδα τους. Για να κατανοήσουν καλύτερα τον σκοπό και τη λειτουργία της καντάδας που τραγουδιόταν ως και τη δεκαετία του 1960 σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, μπορούν να παρακολουθήσουν σκηνές ταινιών του ελληνικού κινηματογράφου που αποδίδουν (με κωμική συνήθως κατάληξη) καντάδες ερωτευμένων νεαρών προς τις νέες που αγαπούν.

Δραστηριότητες Φυσικής Αγωγής

Εφόσον η νηπιαγωγός συμπεριλάβει στην επεξεργασία του έργου το επεισόδιο με τους αγώνες κονταρομαχίας, καλό είναι να επισημανθεί ότι αυτοί ήταν αθλητικοί αγώνες με αντικείμενο τη διασκέδαση των επισήμων και σκοπό την ανάδειξη του καλύτερου πολεμιστή, αυτού που θα νικούσε όλους τους άλλους και θα έπαιρνε το θεσμοθετημένο βραβείο. Ζητούμενο ήταν η νίκη και η αναγνώριση του νικητή και όχι ο θάνατος των αντιπάλων, όπως συνέβαινε στις πραγματικές μάχες. Καλό είναι να επισημανθεί ότι στους αγώνες αυτούς λάμβαναν μέρος μόνο εκλεκτά μέλη της κοινωνίας, όπως οι αφέντες διαφόρων περιοχών στον *Ερωτόκριτο*. Τα παιδιά καλούνται να συγκρίνουν αυτά τα πολεμικά αγωνίσματα με τα αγωνίσματα του κλασικού αθλητισμού, να εντοπίσουν διαφορές και ομοιότητες και να κάνουν τις δικές τους επιλογές.

Μπορούν να μιμηθούν την κονταρομαχία καθισμένα σε καρέκλες - δίκην αλόγων - και χρησιμοποιώντας με προσοχή τα ραβδάκια της ψυχοκίνησης. Αφού διαπιστώσουν την επικινδυνότητα του αγωνίσματος, μπορούν να οργανώσουν αγώνες ταχύτητας, σκυταλοδρομίας, ρίψης ενός μικρού σακουλιού με φακές, άλματος εις μήκος (αν υπάρχει σκάμμα στην αυλή του σχολείου) στους οποίους θα συμμετάσχουν όλα, προκρίνοντας έτσι τα ειρηνικά κλασικά αγωνίσματα έναντι των πολεμικών.

Δραστηριότητες Εικαστικών

Ο *Ερωτόκριτος* ενέπνευσε και συνεχίζει να εμπνέει πολλούς εικαστικούς καλλιτέχνες στη δημιουργία των έργων τους. Μεγάλοι Έλληνες καλλιτέχνες (Θεόφιλος, Τσαρούχης, Εγγονόπουλος, Μποστ, Κουνάλης κ.ά.) έχουν αποδώσει τον Ερωτόκριτο και την Αρετούσα σε ζωγραφικά τους έργα και είναι μια καλή ευκαιρία για να έλθουν τα παιδιά σε επαφή με έργα τέχνης (ΥΠΕΠΘ, 2003), φωτογραφίες των οποίων διατίθενται στο διαδίκτυο και τα παιδιά, μαζί με τη νηπιαγωγό, μπορούν να επιλέξουν για να προβάλουν στον υπολογιστή και να εκτυπώσουν. Η επεξεργασία των έργων μπορεί να αφορά στο επεισόδιο του έργου που αποδίδουν, την αναγνώριση των προσώπων, τα συναισθήματα των προσώπων, τα ενδύματα που φορούν, τα χρώματα που χρησιμοποιεί ο ποιητής, τη στάση των προσώπων, τα συναισθήματα

που δημιουργεί ο πίνακας στα παιδιά, την πρόκληση για το πώς τα ίδια θα ζωγράφιζαν το συγκεκριμένο επεισόδιο κ.ά. Θεμιτή είναι η σύγκριση μεταξύ ζωγραφικών πινάκων διαφορετικών καλλιτεχνών και τάσεων (π.χ. Θεόφιλος και Εγγονόπουλος), αλλά και πολύ ενδιαφέρουσα η σύγκριση μεταξύ πινάκων του ίδιου καλλιτέχνη με το συγκεκριμένο θέμα (π.χ. οι οκτώ σχετικοί πίνακες του Θεόφιλου). Τα παιδιά μπορούν να εκδηλώσουν την προτίμησή τους για ορισμένο πίνακα και χωρισμένα σε ομάδες με βάση τις προτιμήσεις τους αυτές να παρουσιάσουν τον πίνακα στην ολομέλεια της τάξης επικεντρώνοντας σε στοιχεία όπως αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω, έως και να οδηγηθούν σε ψηφοφορία για τον αγαπημένο πίνακα της τάξης.

Η εκτύπωση ζωγραφικών πινάκων, η πλαστικοποίησή τους και η μετατροπή τους σε παζλ εμπλουτίζει τον χώρο του νηπιαγωγείου με παιχνίδια που συμβάλλουν όχι μόνο στη γνωστική, αλλά και στην αισθητική ανάπτυξη των παιδιών και μπορούν να χρησιμοποιούνται στις ελεύθερες δραστηριότητες, στα διαλείμματα της σχολικής ακόμα και μετά το πέρας της ενασχόλησής τους με τον *Ερωτόκριτο*. Τα παζλ των πινάκων ενδέχεται να αποτελούνται από διαφορετικό αριθμό τεμαχίων, ώστε να ανταποκρίνονται σε παιδιά ποικίλων ικανοτήτων στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης διδασκαλίας (Tomlison, 2011· Κουτσελίνη, 2011) και ανάλογα με τις ικανότητες των παιδιών μπορεί η νηπιαγωγός να ανακατεύει τεμάχια από 2 διαφορετικά παζλ διαφορετικών πινάκων και να αναθέτει την ατομική ή ομαδική ανασύστασή τους.

Πέρα από την επαφή με έργα τέχνης, στους στόχους του αναλυτικού προγράμματος του νηπιαγωγείου είναι και η δημιουργία έργων τέχνης από τα παιδιά (ΥΠΕΠΘ, 2003· ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. – Π.Ι., 2011). Είναι, λοιπόν, προφανές ότι λαμβάνοντας ποικίλα ερεθίσματα από τον *Ερωτόκριτο* τα παιδιά μπορούν να ζωγραφίζουν πρόσωπα ή σκηνές του έργου που επεξεργάζονται. Είναι δυνατόν να δημιουργήσουν ένα κολάζ με τα πρόσωπα του έργου ή να συνδυάσουν τις ζωγραφίες σκηνών του έργου με την υπαγορευμένη στη νηπιαγωγό αναδιήγησή του και έτσι να δημιουργήσουν το δικό τους βιβλίο για τον *Ερωτόκριτο*, το οποίο θα τοποθετηθεί στη βιβλιοθήκη της τάξης για να το διαβάζουν όποτε θέλουν στη διάρκεια του σχολικού έτους.

Τα παιδιά είτε στο πλαίσιο αναπαράστασης της εποχής του *Ερωτόκριτου* στο νηπιαγωγείο είτε στο πλαίσιο διαμόρφωσης μιας θεατρικής παράστασης κάποιου ή κάποιων επεισοδίων του έργου κατασκευάζουν τα κοστούμια και τις στολές της εποχής εκείνης ή και τα σκηνικά της παράστασης χρησιμοποιώντας ποικίλα υλικά.

Δραστηριότητες Δραματικής Τέχνης

Η θεατρική απόδοση επεισοδίων του έργου εδράζεται στην καλή κατανόησή του από τα παιδιά και στη διάθεσή τους για αναπαράσταση. Κατά την προετοιμασία της παράστασης πρέπει να διαμορφωθεί το σενάριο, το οποίο μπορεί να είναι και σε πεζό λόγο, να αποφασιστούν τα κατάλληλα

Ν. Εγγονόπουλος, Ερωτόκριτος και Αρετούσα, 1969.

Πηγή: https://www.google.gr/search?q=%CE%B5%CE%B3%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82+%CE%B5%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%82&tbm=isch&source=iu&tictx=1&fir=UTyG_p2sV5tM%253A%252C7TWoE2ji3fLxNM%252C_&vet=1&usg=AI4_-krJjwOVYdiPJORomuxHUK0QkAgw&sa=X&ved=2ahUKewjvzsaq6c3kAhUI0aYKHTUxAxkQ9QEWaHoECAkQBg#imgrc=UTyG_p2sV5tM

Γ. Τσαρούχης. *Ερωτόκριτος και Αρετούσα*, 1980.

Πηγή: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C113/351/2362,8975/>

σκηνικά (π.χ. *Πώς θα είναι το παλάτι;*) και κοστούμια (π.χ. *Τι θα φοράει ο Ηράκλης;*) και να οργανωθεί η κατασκευή τους, να συζητηθούν και να αποσαφηνιστούν οι σκηνοθετικές οδηγίες (π.χ. *Πώς θα δείξει ότι κρύβεται; Πώς θα μιλήσει σαν λυπημένος;*), και να διανεμηθούν οι ρόλοι. Είναι δυνατόν, ανάλογα με την επιθυμία των παιδιών, να σχηματιστούν παραπάνω από ένας θίασοι, οι οποίοι θα παρουσιάσουν το ίδιο ή, καλύτερα, διαφορετικά επεισόδια του έργου. Καλύτερα οι θίασοι να μην είναι πολυπληθείς, διότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας μπερδεύονται στη σειρά εμφάνισης και στα λόγια του ρόλου, αλλά ολιγοπληθείς και να αποδίδουν διαφορετικά επεισόδια του έργου, ώστε να μη χάνεται το ενδιαφέρον. Όταν *παίζει* ο ένας θίασος, ο άλλος παρακολουθεί και μετά από κάθε παράσταση τα παιδιά ασκούνται σε μια πρώτη μορφή θεατρικής κριτικής (π.χ. *Ήταν καλός στον ρόλο του; Πώς έπρεπε να δείξει ότι θύμωσε;*). Καλό είναι η νηπιαγωγός πριν από κάθε παράσταση να δίνει χρόνο στους θιάσους ώστε να συζητούν ως ομάδα μελών-ηθοποιών για ζητήματα της παράστασης. Η θεατρική παράσταση προετοιμάζεται και *ανεβαίνει* από και για τα ίδια τα παιδιά της τάξης που ασχολείται με τον *Ερωτόκριτο*. Αν και δεν είναι αυτοσκοπός, είναι δυνατόν να προσκληθούν να την παρακολουθήσουν γονείς ή τάξεις συστεγαζόμενων σχολείων.

Η παρακολούθηση από το διαδίκτυο σκηνών από σχετικές θεατρικές παραστάσεις εμπνευσμένες από τον *Ερωτόκριτο*, *ζωντανεύει* το ποίημα προσθέτοντας στον λόγο δράση, κίνηση, μορφασμό, παρέχει νέα ερεθίσματα για την προσέγγιση του έργου, αλλά και ιδέες για τη θεατρική του απόδοση στο νηπιαγωγείο.

Διδακτική προσέγγιση

Όσον αφορά στη διδακτική προσέγγιση που θα υιοθετηθεί, αυτή θα μπορούσε να είναι είτε η προσέγγιση project είτε η θεματική προσέγγιση. Για την προσέγγιση project το συγκεκριμένο θέμα δε δίνει στα παιδιά προσχολικής ηλικίας πολλές δυνατότητες για πρωτογενή έρευνα πεδίου. Μπορούν, ωστόσο, να γίνονται έρευνες στη βιβλιοθήκη της τάξης, στο διαδίκτυο με τη βοήθεια της νηπιαγωγού και για ορισμένες κοινωνικές πτυχές του θέματος στο εγγύς οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Ως σχέδιο εργασίας (project), ο *Ερωτόκριτος* μπορεί να απασχολεί τη σχολική τάξη για συγκεκριμένη ώρα ή και για συγκεκριμένες ημέρες σε ένα ευρύτερο χρονικό πλαίσιο (π.χ. 1-2 μηνών), εφόσον διατηρείται το ενδιαφέρον των παιδιών.

Η θεματική προσέγγιση θα χρησιμοποιήσει τη διεπιστημονικότητα και τη διακλαδικότητα στην επεξεργασία του θέματος (Χρυσαφίδης, 2008· Σφυρόερα, 2002) και θα επιχειρήσει συνδέσεις με άλλα θέματα, όπου είναι δυνατό και χρήσιμο. Η θεματική προσέγγιση προτείνεται να ολοκληρώνεται σε χρονικό διάστημα 1-2 εβδομάδων, ανάλογα με τα επεισόδια του έργου και τις πτυχές που τύχουν επεξεργασίας, καθώς και με το ενδιαφέρον των παιδιών.

Αν και επιδίωξη είναι να επιτυγχάνονται στόχοι από όλα τα αντικείμενα του αναλυτικού προγράμματος (προγράμματα σπουδών), είναι προφανές ότι στο θέμα *Ερωτόκριτος* τα προγράμματα σπουδών της Γλώσσας, των Κοινωνικών Σπουδών και των αντικειμένων της Δημιουργίας και Έκφρασης υπερεκπροσωπούνται όσον αφορά στους στόχους τους, ενώ τα προγράμματα σπουδών των Μαθηματικών και των Φυσικών Επιστημών υποεκπροσωπούνται. Οι πολλές δραστηριότητες αισθητικής αγωγής (εικαστικών, μουσικής, δραματικής τέχνης και λογοτεχνίας) οδηγούν σε μια πολυσυμβολική (Σωτηροπούλου - Ζορμπαλά, 2007), πολυτροπική (Χοντολίδου, 1999) και πολυαισθητηριακή προσέγγιση του *Ερωτόκριτου*. Τέλος, οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται σίγουρα ως εργαλείο ανεύρεσης πληροφοριών και προβολής ερεθισμάτων, με τις σχετικές γνώσεις κάθε νηπιαγωγού να μπορούν να επεκτείνουν τη χρήση τους. Η μη απολύτως ισορροπημένη επεξεργασία στόχων από διαφορετικά προγράμματα σπουδών εμφανίζεται και σε άλλα θέματα διδασκαλίας στο νηπιαγωγείο, με την ίδια ή με διαφορετική φορά, και συνδέεται με το περιεχόμενο του θέματος. Για αυτό η ποικιλία θεμάτων διδασκαλίας κατά σχολικό έτος διασφαλίζει την κατά το δυνατόν ισορροπημένη επεξεργασία στόχων από όλο το αναλυτικό πρόγραμμα στο πλαίσιο του έτους.

Με θέμα τον *Ερωτόκριτο* κάθε νηπιαγωγός θα σχεδιάσει τη δική της διδασκαλία επιλέγοντας δραστηριότητες και τοποθετώντας τις σε εύλογη σειρά διαδοχής, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της σχολικής ομάδας, τις δυνατότητες και τις αδυναμίες, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών. Είναι προφανές ότι όλες οι δραστηριότητες θα πρέπει να συνδέονται όχι μόνο με το θέμα της διδασκαλίας, αλλά και να διαδέχονται αρμονικά η μια την άλλη. Η προσφορά συνεχών ερεθισμάτων στα παιδιά δημιουργεί τις καλύτερες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος, τη διατήρηση της προσοχής και την ανάδυση νέων ιδεών και δραστηριοτήτων από τα ίδια.

Οι σχετικές με τον *Ερωτόκριτο* δραστηριότητες μπορούν να αξιοποιούν ποικίλες μορφές (μετωπική, ομαδική κ.ά.), αρχές (π.χ. εποπτεία, αυτενέργεια κ.ά.) και τεχνικές (π.χ. ιδεοθύελλα, δραματικό παιχνίδι) διδασκαλίας, δίδοντας έμφαση στην εφαρμογή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας.

Η οργάνωση μιας ευκαιριακής θεματικής γωνιάς του *Ερωτόκριτου*, η οποία θα εμπλουτίζεται από τη νηπιαγωγό και τα παιδιά καθ' όλη τη διάρκεια επεξεργασίας του θέματος με βιβλία, με σχετικές εικόνες, με τα παζλ που δημιουργούνται, με cd και dvd που περιέχουν μουσική ή θεατρικές παραστάσεις του έργου, με αντικείμενα που σχετίζονται ή αναφέρονται ποικιλοτρόπως σε αυτό (π.χ. διακοσμητικό με τη μορφή του *Ερωτόκριτου*, λαγούτο, δαχτυλίδι κ.ά.) διαμορφώνει μια πηγή συνεχών ερεθισμάτων για το θέμα, τα οποία μπορούν να επεξεργάζονται τα παιδιά.

Καλό είναι η νηπιαγωγός να διαβάσει ολόκληρο τον *Ερωτόκριτο* στο πρωτότυπο, ώστε να κατανοήσει και να αξιολογήσει καλύτερα την οποιαδήποτε διασκευή επιλέξει να χρησιμοποιήσει και τα επεισόδια του έργου

στα οποία θα αναφερθεί. Άλλωστε, αν η ίδια δεν αισθανθεί την αισθητική απόλαυση από το έργο, δύσκολα θα μπορέσει να βοηθήσει τα παιδιά να την κατακτήσουν. Η μελέτη σχετικών επιστημονικών φιλολογικών εργασιών για τον *Ερωτόκριτο* θα της επιτρέψουν να κατανοήσει καλύτερα το έργο.

Σε κάθε περίπτωση η νηπιαγωγός δεν πρέπει να ξεχνά ότι σκοπός δεν είναι η προσέγγιση λεπτομερειών ούτε η κατάκτηση από τα παιδιά όλων των θεμάτων που εγείρει ο *Ερωτόκριτος*, αλλά μια πρώτη επαφή, σύμφωνη με την ηλικία των παιδιών, με το έμμετρο αυτό έργο και τον κόσμο του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίου, Στ. (1985). *Βιτσέντζος Κορνάρος: Ερωτόκριτος*. Αθήνα: Ερμής.
- Βρετουδάκη, Ελ. (2019). *Διδακτικές προτάσεις για εκπαιδευτικούς προσχολικής εκπαίδευσης*. Στο Ελ. Βρετουδάκη, Σ. Μαρτίνου, Β. Καλοκύρη & Αμ. Φιλίππκη. *Εκπαιδευτικό υλικό. Προτάσεις διδακτικής-εκπαιδευτικής αξιοποίησης του Ερωτόκριτου του Β. Κορνάρου, στην Π/θμια και Δ/θμια Εκπαίδευση, κατά το σχολικό έτος 2019-20, στο πλαίσιο του έτους αφιερώματος* (σ. 6-20). Ηράκλειο: Π.Ε.Κ.Ε.Σ. Κρήτης.
- Δενδρινού, Β. (2012). *Νέες γλωσσικές πρακτικές και γλωσσική εκπαίδευση. Επιστήμη και Κοινωνία*, 29, 85-95.
- Θανοπούλου, Χρ. & Νάσιου, Ευτ. (2014). *Διαθεματική προσέγγιση του ποιήματος Ερωτόκριτος*. Στο Άρτ. Παπαδημητρίου (Επιμ.), *Ταξιδεύοντας στον μαγικό κόσμο της Λογοτεχνίας* (σσ.74-77). Καβάλα: Σαΐτα.
- Κορνάρος, Β. (2000). *Ερωτόκριτος*. (Απόδ.: Κ. Πούλος, Εικον.: Oks. Chaus). Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Κουτσελίνη, Μ. (2011). *Διαφοροποίηση διδασκαλίας/μάθησης σε τάξεις μικτής ικανότητας και η αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας*. Στο Κ. Χρυσάφιδης & Ρ. Σιβροπούλου (Επιμ.), *Αρχές και προοπτικές της προσχολικής εκπαίδευσης. Αφιέρωμα στην Ευγενία Κουτσουβάνου* (σελ. 73-94). Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
- Μουρίκη, Κ. & Κυρίτση-Τζιώτη, Ι. (2015). *Ερωτόκριτος*. (Εικον.: Ι. Σαμαρτζή). Αθήνα: Διάπλαση.
- Ο.Η.Ε. (1948). *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 1948*.
- Οικονομίδης, Β. (2011). *Το νηπιαγωγείο ως χώρος διαμόρφωσης του δημοκρατικού πολίτη και εκπαίδευσης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Στο Β. Οικονομίδης & Θ. Ελευθεράκης (Επιμ.), *Εκπαίδευση, Δημοκρατία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, (σσ.204-246). Αθήνα: Διάδραση.
- Περυσινάκης, Αντ. & Πετρουλάκη, Ν. (2018). *Ερωτόκριτος: το κρητικό ποιητικό παραμύθι του 16ου αιώνα: το παραμύθι της αγάπης*. Ηράκλειο: Κρητικές Εκδόσεις.
- Σφυρόρα, Μ. (2002). *Διδακτική Μεθοδολογία. Διαθεματική Προσέγγιση της Γνώσης*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων –Κλειδιά και Αντικλειδιά.
- Σωτηροπούλου, Λ. (2017). *Ο πρώτος μου Κορνάρος: Ερωτόκριτος*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σωτηροπούλου-Ζορμπαλά, Μ. (2007). *Κάθε μέρα πρεμιέρα. Αισθητική προσέγγιση της γνώσης στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τάφα, Ευφ. (2011). *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πεδίο.

- Τζακώστα, Μ. (2014). *Οι γλωσσικές ποικιλίες στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: σκέψεις και προβληματική για το σχεδιασμό ενός προγράμματος διδασκαλίας*. Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 34 (σσ. 406-414). Αριστοτέλιο Πανρπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη.
- Tomlinson, C. A. (2011). *Πώς να διαφοροποιήσουμε τη διδασκαλία σε τάξεις μεικτής ικανότητας*. (Επιμ. - Μτφρ.: Ειρ. Κορρέ). Αθήνα: Γρηγόρη.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι.) (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για το Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Π.Ι.
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. – Π.Ι.) (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου*. Αθήνα.
- Χοντολίδου, Ελ. (1999). *Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. Γλωσσικός υπολογιστής*. Διαθέσιμο 9-1-2016 <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko1st/thematikes/print/3/index.htm>.
- Χρυσάφιδης, Κ. (2008). *Διαθεματικότητα, διεπιστημονικότητα, ευέλικτη ζώνη: Μια προσπάθεια αναμόρφωσης της ζωής του ελληνικού σχολείου*. Στο Δ. Κακανά & Γ. Σιμούλη (Επιμ.), *Η Προσχολική Εκπαίδευση στον 21^ο Αιώνα: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Διδακτικές Πρακτικές* (σσ. 95-104). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ ΕΠΙΟ ΠΟΙΗΤΗΣ
 Κ' ΕΙΣ ΤΗ ΓΕΝΙΑ ΚΟΡΝΑΡΟΣ
 ΠΟΥ ΝΑ ΒΡΕΘΗ ΑΚΡΙΜΑΤΙΣΤΟΣ
 ΟΝΤΕ ΤΟΝ-ΠΑΡ' Ο ΧΑΡΟΣ
 ΣΤΗ ΣΤΕΙΑΝ ΕΓΕΝΝΗΘΗΚΕ
 ΣΤΗ ΣΤΕΙΑΝ ΕΝΕΘΡΑΦΗ
 ΕΚΕΙ ΚΑΜΕ Κ' ΕΚΟΠΙΑΣΕ
 ΕΤΟΥΤΑ ΠΟΥ ΣΑΣ ΔΡΑΦΕΙ